

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

137:4 • 2017

på grundval av rationella överväganden inom olika aktörsgrupper.

Många historiska studier begränsas av sin snävt nationella ram. Mot denna bakgrund är det uppfriskande att läsa en bok som har ett internationellt synfält. Budskapet är att patriarkala lösningar har valts i högst olika geografiska sammanhang, det må vara amerikanska *company towns* eller det japanska näringslivet. På det sistnämnda området är ekonomhistorikern Shunji Ishihara sakkunnig. Han sysslar i sin forskning även med Sverige och behärskar svenska. Ishihara är fullt medveten om de annorlunda kulturella och historiska förutsättningar som skiljer länderna åt, men identifierar skeden av omisskännlig patriarkalism i Japans ekonomiska utveckling sedan Meijirestaurationen år 1868. En skillnad mot Sverige är den mer vittgående dominans som de japanska företagsledarna utövade gentemot arbetarsidan. I båda länderna var patriarkalism bara en av flera strategier för industrin, och systemet avvecklades under 1990-talet, då både Sverige och Japan hamnade i allvarlig ekonomisk kris. Med bokens synsätt går det dock inte att utesluta att patriarkalismen kan återkomma i ny skepnad framöver.

Ett problem i framställningen är att empirin inte alltid tillåter en klar gränsdragning mellan patriarkalismens olika skeden. Även författarna är medvetna om detta och markerar att faserna ibland överlappar varandra. Boken är hur som helst ett insiktsfullt bidrag till historieskrivningen om de interna relationerna i svenska och japanska företag under den industriella eran. Författarna har gjort grundlig källforskning samtidigt som de visar prov på anmärkningsvärd förmåga till överblick och syntes. Deras bok kan rekommenderas.

Lunds universitet

INGEMAR OTTOSSON

Inger Enkvist, *De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem* (Möklinta: Gidlunds förlag 2016). 256 s.

Inger Enkvist, som är professor i spanska vid Lunds universitet har under snart tre decennier också haft ett stort intresse för svensk skola, utbildningspolitik och den inverkan pedagogiken har haft på skola och utbildningspolitik. Hon har varit produktiv i skoldebatten och har skrivit ett stort antal artiklar i Sveriges ledande dagstidningar samt ett antal böcker. Långt innan den så kallade Pisachocken år 2012 hade hon pekat på strukturella och ideologiska problem inom den svenska skolan, vilka enligt Enkvist sammantaget medförde att elevernas ämneskunskaper blev allt sämre. Hennes senaste bok, *De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem*,

innehåller liknande slutsatser. Boken är en del av ett forskningsprojekt finansierat av Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse. Inom projektet, vilket går under namnet "Arvet efter 1968", utgör Enkvists bok en av åtta specialstudier. Forskningsprojektet är tänkt att behandla hur 1968 års idéer och individer har påverkat svensk politisk diskussion samt viktiga samhällsinstitutioner och deras arbete.

Enkvists analys av skolan passar bra inom ett sådant projekt, eftersom hon länge hävdade att dess problem inte främst har med kommunaliseringen eller friskolereformen under 1990-talet att göra. Hon förlägger dem i stället tidigare, med början redan i den stora skolkommissionen som tillsattes 1946, och menar att de idéer som lanserades däri eskalerade under 1900-talets senare hälft och nådde sin kulmen med läroplanen som implementerades 1980. En läroplan formad av personer vars röster också hade hörts inom den så kallade 68-rörelsen.

Boken kan delas in i två delar. I den första behandlas statliga utredningar, styrdokument och viktiga personer i arbetet med dessa. I den andra delen analyseras debatten om skolan under senare delen av 1900-talet.

Första delen börjar i mitten av 1900-talet. Enkvist beskriver de personer som har varit viktiga aktörer bakom centrala utredningar och styrdokument för skolan. Viktiga personer i skolkommissionen 1946 presenteras sålunda. Alva Myrdal, Stellan Arvidsson och Britta Stenholm får egna avsnitt. Arvidssons och Stenholms vurm för DDR ägnas stor uppmärksamhet. Det är ingen slump, eftersom Enkvist ofta pekar på vänsteridéer om skolans innehåll, som en stor del av dess problem med kunskapsarbetet. Begreppen enhetskola, likvärdig utbildning och demokratisk fostran är viktiga för skolkommissionen 1946. Begreppen uppfattar Enkvist inte som något positivt för skolans utveckling, eftersom de laddas med ett specifikt innehåll, som hon anser är en del av den retorik där kunskapsarbetet i skolan var i skymundan.

Genom att beskriva läroplanerna 1962, 1969 och 1980, utredningarna och personerna bakom dem, som till exempel pedagogerna Sixten Marklund och Torsten Husén samt politikerna Stellan Arvidsson, Lena Hjelm-Wallén och Britt Mogård, beskriver Enkvist de ovanstående begreppens innehåll. Enkvist menar att enhetsskolan infördes utan folklig förankring och att människorna bakom beslutet inte tog hänsyn till att det varken gynnade hög- eller lågpresterande elever. Arbetet med att införa den likvärdiga skolan framställs som förankrad i en uppfattning om att det viktigaste var att eleverna presterade jämbördigt och inte att de hade samma tillgång till utbildning. Den demokratiska fostran beskrivs som att det mer handlade om att eleverna skulle lära sig arbetsmetoder som främjade samarbete, än att de lärde sig om demokratiska principer eller hur de kunde förverkliga sig själva genom att lära sig att hantera demokratiska rättigheter som yttrande- och åsiktsfrihet.

I bokens andra del beskrivs debatten om skolan. Bland annat analyseras 50 nummer av tidskriften KRUT, *Kritisk utbildningstidskrift*, utgivna mellan åren 1977 och 1988. Bland de, enligt Enkvist, tydligt ideologiska skribenterna hittar hon personer som senare kom att inta viktiga samhällspositioner. Även den så kallade Pedagogiska gruppen i Lund och dess arbete skildras. Gruppen som arbetade för att förändra svenskämnetns roll i skolan beskrivs som en radikal grupp i samröre med marxistiska grupperingar på Köpenhamns universitet. I Skolöverstyrelsens kommentarmaterial till kursplanen i svenska tillhörande läroplanen från 1980 syns, enligt Enkvist, också många av Pedagogiska gruppens idéer. Eleverna ska till exempel arbeta i egen takt med det de själva tycker är intressant, men svenskämnet ska också, som det står i kommentarmaterialet, hjälpa eleverna att "skaka om och förskjuta maktstrukturer". De internationella pedagoger och filosofer som har påverkat den svenska utbildningspolitiken presenteras. John Dewey, Paolo Freire, Pierre Bourdieu, Michael Young, Basil Bernstein och Paul Willis får alla egna presentationer. Även de få personer som opponerade sig mot den förda skolpolitiken och den rörelse de drev tillsammans, *Kunskapsrörelsen*, presenteras i bokens andra del.

Det är en ambitiös analys, som grundar sig på både många och svårtillgängliga källor, som Enkvist har gjort. Det mesta är förvisso sådant som redan har konstaterats av Enkvist själv och en del andra med intresse för utbildningshistoria, men kunskapen har inte varit så samlad som den är här. Om den oinvidde läser boken ter sig nog en del av Sveriges moderna utbildningshistoria som uppseendeväckande.

Stilen i boken kan upplevas som något kategorisk. Det finns inga försonande drag som skulle kunnat nyansera dåtidens skolpolitik eller slutsatserna, än mindre förståelse för att tidens anda var annorlunda, och inte bara fel.

Därmed inte sagt att slutsatserna som dras i boken är orimliga. Tvärtom är de övertygande som en förklaring på varför den svenska skolan idag inte utbildar elever med bra ämneskunskaper (förutom i engelska). Det är en både viktig och omfattande analys Enkvist gör. Dels underlättar den för oss som vill förstå svensk skolas problem med att utbilda elever med goda ämneskunskaper och lära dem att läsa, skriva och räkna. Dels underlättar den för oss som vill hitta argument för att bemöta den ivriga utbildningsreformation vi befinner oss i idag, nämligen vurmen för entreprenöriellt lärande och digitalisering. Återigen hörs starka röster som propagerar för annat innehåll i skolan än ämneskunskaper och bildning, och Enkvist visar med sin bok vilka konsekvenser sådant kan få.